

VOORAF

Een nieuwe nieuwsbrief in een nieuw jasje. Hoewel je zeker niet moet veranderen vanwege dat veranderen zelf of omdat dit een modeverschijnsel is, moet je je met regelmaat afvragen of het zo moet doorgaan. Wij zijn vaak geneigd om op te merken dat het al jaren goed gaat, dus waarom nu ineens anders.

Simpelweg omdat je omgeving verandert is het goed om van tijd tot tijd je eens af te vragen of het nog wel 'bij de tijd' is wat je doet. Een boek van veertig jaar terug is anders vormgegeven dan een boek anno 2016. Als je een oud tijdschrift in handen krijgt, constateer je ook dat het er ouderwets uitziet. Dit is bij digitale informatievoorziening helemaal het geval. Daarmee ben je achterhaald voor je er erg in hebt. Dat nadenken over de vormgeving en opbouw van deze digitale nieuwsbrief, heeft de redactie ook gedaan. De conclusie was dat het samenstellen efficiënter moest, terwijl er aan de kwaliteit geen concessies gedaan mochten worden. Het resultaat daarvan bent u nu aan het lezen. Oordeel zelf; wij horen graag uw mening.

Dick de Jong

Hei- en Boeicop in de herfst.

OPROEP TOT ONDERSTEUNING

Ontwikkelingen op allerlei gebied geven aan dat de taak van Boerderij & Erf Alblasserwaard-Vijfheerenlanden zeker nog niet ten einde loopt. De boerderij blijft in de gevarezone en er is constant aandacht nodig voor het behoud ervan. Behoud

als een herbestemde boerderij. Boerderij & Erf heeft hiertoe een nieuw project bedacht, maar de financiering hiervan is nog lang niet rond. Toch zal er wat moeten gebeuren. Daarom zoekt de redactie van deze nieuwsbrief ondersteuning. Wij zoeken vrijwilligers die gericht op zoek gaan naar nieuwe abonnees van de nieuwsbrieven, om zo nog meer bekendheid te geven aan Boerderij & Erf A-V. Veel van dit werk kan gewoon thuis achter de pc gebeuren. Reacties: 06-22845889 (Dick de Jong).

Boerderij langs de Lekdijk, met duidelijke sporen van de plaatsen waar oude ramen hebben gezeten.

NIEUW PROJECT

Dit jaar hebben we een nieuw project in de grondverf gezet, om de doestellingen weer een stuk verder te verwezenlijken. Volledig aansluitend bij de tijd waarin we nu leven wilden we een handboek samenstellen, waarin tal van mogelijkheden worden vermeld en uitgewerkt om leegkomende boerderijen een herbestemming te geven. Niet langer als boerenbedrijf functionerende boerderijen moeten zo snel mogelijk een nieuwe functie krijgen, willen we ze voor de toekomst kunnen behouden. Dat handboek zou worden ondersteund door een verwonderboek met uniek fotomateriaal van het boerenlandschap in ons werkgebied.

Voor de financiering hiervan was de hoop gericht op een leadersubsidie. Maar helaas blijkt dat hetgeen wij willen, niet goed past binnen de voorwaarden die voor de huidige openstelling van een subsidieaanvraag gelden. Jammer! Zeker als we ons realiseren dat er veel voorbereidend werk is verricht.

APOLOGISCHE SPREEKWOORDEN

Opnieuw vijf van die – in de ogen van sommigen toch wel ‘rare’ - spreekwoorden:

- De liefde is blind, zei de boer, en hij zoende zijn kalf door een doornhaag.
- Dat zijn me de maatjes! Als ik de een er op heb, springt de ander er weer af, zei de boer, en hij laadde kikvorsen.
- Wat maakt men al niet voor geld, zei de boer, en hij zag een aap in de vensterbank zitten.
- 't Valt mee, zei de boer, en zijn kalf rolde met hem in de sloot.
- Ieder zijn meug, zei de boer, en hij at paardenvijgen.

NOSTALGIE – HET PETROLEUMSTEL

De herfst die in al haar hevigheid merkbaar en voelbaar is, biedt een mooie gelegenheid om eens aandacht te schenken aan vroeger in vrijwel elk huishouden te vinden was, het petroleumstel. Zeker ook in de boerenwoningen was er een en wellicht meer dan een aanwezig. In alle seizoenen werd er een dankbaar gebruik van gemaakt, maar in de herfst (en winter) met zijn stoofpotjes, speelde het petroleumstel toch wel een heel bijzondere rol.

VUUR

De eerste vorm van brandstof die mensen gebruikten was hout. Op een houtvuur kon vlees gebraden worden en in de nabijheid kon men het lichaam warmen. Wetenschappers zijn het er over eens dat 125.000 jaar geleden mensen het vuur al konden beheersen. Maar er zijn ook oudere archeologische resten gevonden van houtskool met dierenbotten.

Eeuwenlang bleven de mensen hout gebruiken om op te koken. Op plekken waar hout schaars was, gebruikte men ook turf (gedroogd veen). In Nederland werd veel turf gewonnen. De bovenste laag van het veen werd afgegraven, in kleine stukjes te drogen gelegd en met schepen door heel Nederland vervoerd. Op de plekken waar de turf werd afgegraven ontstonden plassen, zoals de Nieuwkoopse plassen.

In allerlei kleuren en van verschillende merken.

KOKEN

Pas in de twintigste eeuw kregen de burgers een kolenfornuis; voor de rijken gebeurde dit al veel eerder. Dit waren grote vierkante of ronde fornuizen die de hele dag zachtjes brandden. Aan de randen zaten vaak stangen, om het wasgoed te laten drogen. Om te koken werd een schuifje geopend zodat de hitte er aan de bovenkant uit kon. Tegelijk kookten veel mensen op petroleumstellen. Bijvoorbeeld in de zomer, als de grote kolenkachels niet brandden. Veel huishoudens hadden meerdere stellen, voor verschillende formaten pannen en verscheidene soorten voedsel.

De komst van een gaskomfoor (gas-kookplaat) betekende een flinke vooruitgang. De temperatuur was veel beter te regelen en gas gaf geen nare walm zoals bij brandende kolen. Een van de bekendste fornuisfabrikanten was ETNA uit Breda. De fornuizen werkten met een grote gasfles. Kolen, petroleumolie en gasflessen werden door handelaren (bijvoorbeeld een kolenboer) aan huis verkocht. In 1959 begon een grote verandering, want toen werd in Slochteren een groot aardgasveld ontdekt. Mensen stapten daarna massaal over op aardgas uit een leiding, in plaats van uit een losse gasfles. Daar waar al stadsgas was, werd voortaan aardgas gebruikt. Duizenden kilometers pijpleiding werden aangelegd om zoveel mogelijk huizen op aardgas aan te sluiten. Het was duur om allemaal nieuwe apparatuur te kopen, maar er waren grote voordelen: geen gesleep meer met gasflessen. En bovendien, de komst van de geiser, want met aardgas was het ook

mogelijk om water te verwarmen. Tot die tijd kwam er alleen maar koud water uit de kraan en was er vuur nodig om water warm te maken. Mensen met een geiser konden nu voor het eerst onder de warme douche!

De meeste petroleumstellen waren grijs gecypert of van de bekende en onbestemde kleur groen.

PETROLEUM

Petroleum is een aardolieproduct, dat vanaf 1851 verkrijgbaar was. Het zou toen nog wel 25 jaar duren voordat men erop ging koken. Het was te koop bij de drogist of bij de olieboer, die met zijn kar langs de deur kwam om de petroleumkan bij te vullen. Niet iedereen ging overigens even secuur om met dit uiterst brandbare spul. Dat leverde nogal eens brand op. Die mocht niet met water worden geblust, want brandende petroleum bleef daar op drijven. Blussen kon alleen met zand.

DE GEUR

Natuurlijk werd er ook gekookt op de kolenkachel, maar die brandde in de zomer niet. Het petroleumstel was dan een mooi alternatief en veel goedkoper dan kolen. Bij gebruik van meer pannen had je meer stellen nodig. Ook duurde het koken door het relatief lage kookpunt behoorlijk lang. Een nadeel was dat bij de verbranding van petroleum er ook nogal wat roet vrijkwam. En niet iedereen was even gecharmeerd van de geur van de petroleum. Het heerlijke aroma van het eten werd er soms door overschaduwd.

HET EINDE

In veel huishoudens stond tot midden jaren zestig het petroleumstel van Haller op het aanrecht. Dat merk was het meest favoriet. In die tijd werden er op de plaatsen waar woningconcentraties waren gasleidingen in de huizen aangelegd. Het koken ging opeens een stuk sneller, waardoor de petroleumstellen verdwenen. Toch heeft niet iedereen het stel definitief verbannen. Er zijn nog steeds liefhebbers die het gebruiken voor een heerlijk nostalgisch stoofpotje.

Links een wit petroleumstel en rechts een rode petroleumkan.

Een petroleumstel is veelal geëmailleerd en bestaat uit een reservoir voor de petroleum, waarin één of meer katoenen pitten hangen. Het reservoir is afgedekt met een plaat (de pithouder), die is uitgevoerd met één of meer schoorsteenvormige, vaak 7 cm lange gleuven, waar de pitten doorheen gaan en welke met behulp van de tevens daarin geplaatste draai-inrichtingen in hoogte versteld kunnen worden. Boven op het reservoir is een geëmailleerd opzetstuk (de kelk) geplaatst. Daarbovenop is een rooster of treef geplaatst waarop de pan of ketel kan worden gezet. In de voorkant van de kelk zit een met glas afgedekt kijkgat, waardoor de hoogte van de vlam gecontroleerd kan worden. De pit kan omhoog gedraaid worden waardoor de vlam hoger gaat branden en er meer warmte afgegeven wordt. Als deze echter te hoog staat gaat de vlam walmen. Voor het doven van de vlam wordt de pit zover naar beneden gedraaid tot de vlam uitdooft. Een petroleumstel is bij uitstek geschikt voor het laten sudderen van onder andere stoofvlees, het stoven van peren of het trekken van bouillon.

MALS VLEES

Tegenwoordig heb je bijna geen petroleumstelletjes meer. Eigenlijk is dat een gemis, al mogen we dankbaar zijn dat we ook de petroleumstank niet meer hoeven te ruiken en gewoon de heerlijke geuren van onze stoofschotels op kunnen snuiven. Maar het idee achter dat stelletje was prima: langzaam stoven. De magere gedeeltes van vlees worden bij verhitting harder. Bij het stijgen van de temperatuur wordt het vocht uit het vlees geperst. Boven 70 graden wordt het vlees hard en droog. Maar stoofvlees heeft allerlei vette en gelatine delen die gewoon stijf en hard blijven als je bij zeventig graden stopt; die moeten tot boven de honderd graden verhit worden. Hoe lager de temperatuur, hoe gelijkmatiger het vlees gaart, hoe meer alles smelt in plaats van verstijft, dus hoe malser de stoofpot. Langzaam op een lage temperatuur geeft een smeuijger resultaat. Je wilt het vlees niet laten uitdrogen. Daarom wordt er ook wel een (beboterd) stuk bakpapier op het stoofvlees gelegd, zodat de delen die boven de saus uitkomen niet hard en zwart en droog worden.

De stand van Boerderij & Erf A-V tijdens de Fokveedag 2016.

FISCALE AFTREK BLIJFT ONDER DRUK STAAN

Het voornemen van de Minister om de monumentenaftrek voor op de rijkslijst geregistreerde panden te schrappen heeft geleid tot de nodige onrust. Er werd weliswaar voorgesteld er een subsidieregeling voor in de plaats te stellen, maar daarvoor was aanzienlijk minder budget beschikbaar dan de tot nu toe toegepaste belastingaftrekmogelijkheid.

Vanuit het hele land kwamen protesten. Ook wij als Boerderij & Erf Alblasserwaard-Vijfheerenlanden hebben ons daarbij laten horen. En niet zonder succes. De voorgestelde regeling is een jaar uitgesteld. Dat leidde in eerste instantie tot instemming en vreugde. Maar al snel bleek dat er slechts sprake was van een opschorting. In de wetenschap dat van uitstel niet altijd afstel komt en rekening houdend met een voorgenomen bezuiniging, die er hoe dan ook moet komen, is zelfs een gematigd optimisme in deze niet mogelijk. De pijn zal later komen. Die afwenden kan alleen maar als er een mogelijkheid wordt gevonden om de voorgenomen bezuiniging elders te vinden.

In elk geval betekent het wel dat de eigenaar van een monumentenpand bepaalde onderhoudskosten aan het pand bij de aangifte inkomstenbelasting in aftrek kan brengen. Voorwaarde is wel dat het betreffende pand is ingeschreven in een Rijksmonumentenregister of is aangewezen als beschermd monument en voor de eigenaar kan worden gekwalificeerd als eigen woning of als een bezitting in box 3. Ook scholingsaftrek behoort tot de regeling.

Van de kosten die in alle redelijkheid worden gemaakt om het pand in bruikbare staat te houden of te herstellen is 80% aftrekbaar. Achterstallig onderhoud valt hier ook onder, maar een verbetering, intern of als een uitbreiding van het monumentenpand, niet. Ook eigenaarslasten en afschrijvingen zijn niet aftrekbaar.

Minister Bussemaker is van mening dat ze binnen de bestaande regelingen niet kan bijsturen. Dat is wel nodig, want het systeem is gevoelig voor fouten en onbedoeld gebruik, vindt ze. Dat hier nu wat aan gedaan gaat worden houdt direct verband met noodzakelijke bezuinigingen van in totaal 130 miljoen euro. In de praktijk betekent dit uitstel dat de Minister thans voor 2017 een voorgenomen bezuiniging van € 25 miljoen elders moet zien te vinden. Verwacht wordt dat dit bedrag nog hoger gaat worden, omdat nu er sprake is van invoering per 1 januari 2018 veel monumenteneigenaren nog in 2017 werkzaamheden gaan laten uitvoeren.

Met de scholingsaftrek kunnen werknemers onder bepaalde voorwaarden gebruikmaken van een belastingvoordeel als zij voor hun werk een opleiding volgen. Bussemaker zoekt naar een manier waarbij vooral lage inkomens blijven profiteren van de opleidingssubsidie van het Rijk. In plaats van een belastingvoordeel wilde het kabinet gericht scholingsvouchers uitdelen aan werknemers met kwetsbare beroepen, zodat zij makkelijker van baan kunnen wisselen. Dat zou ruim 100 miljoen euro schelen.

Na veel kritiek vanuit de betrokken sectoren en de Tweede Kamer gaat Bussemaker de komende tijd werken aan nieuwe voorstellen om beide fiscale aftrekregelingen te vervangen. Het gevaar blijft!

ONTGINNINGSBOERDERIJ

In het voorjaar van 2012 is in Hoornaar een archeologische opgraving uitgevoerd, waarbij resten te voorschijn kwamen van een boerderij uit de ontginningsstijd. De heer Meine Mollema heeft van deze boerderij een maquette gemaakt, die voor het eerst werd getoond op de Fokveedag. Hier volgt een toelichting van de maker op de bouw van het schaalmodel:

Eind 2015 ontmoette ik mevrouw Toos Busch, zij was via de 'AWN Lek en Merwede betrokken bij de archeologische opgraving in de Lage Giessen te Hoornaar, in het voorjaar van 2012. Deze vond plaats voorafgaande aan de bouw van woon- en

zorgcomplex 'De zes molens'. Na afloop van een dergelijke opgraving wordt een rapport gemaakt waarin wordt beschreven wat in de grond is aangetroffen, in dit geval gemaakt door Bureau Baac, archeologie en bouwhistorie. Van mevrouw Busch kreeg ik een kopie van het bewuste rapport. Al lezende ontstond bij mij het idee om de ontginningsboerderij die er begin 1100 heeft gestaan, op schaal na te bouwen.

Maar hoe pak je dat aan? Vanuit mijn werk weet ik wel hoe we vandaag de dag bouwen, maar hoe deden ze dat pakweg duizend jaar geleden? Daarover nadenkend kwam ik tot de conclusie dat er twee uitgangspunten zijn:

A. Welke materialen waren er voorhanden?

B. Over welke gereedschappen kon men beschikken?

Daarbij ben ik ervan uitgegaan dat degene die de boerderij bouwde, kennis had van de bouwtechnieken in die tijd, dus een goede timmerman was.

In genoemde tijd bouwde men met hout, riet en leem. Hout kwam in dit geval van de els, die hier volop groeide; het riet en de leem kwam ook uit de directe omgeving. Bij de opgraving kwam een beitel naar boven, maar ongetwijfeld had men toen ook al zagen, boren, bijlen en dissels. Met dit gegeven ben ik aan de slag gegaan.

Een fundering had deze boerderij niet, de spanpoten waren ± 1 m ingegraven. Dat gaf stevigheid tegen het omvallen, dus schoren waren niet nodig. De wanden stonden gewoon op een balk op de grond en waren van vlechtwerk, dat werd bestreken met leem/klei dat was gemengd met koeienstront. Het dak was gedekt met riet, gebonden met wilgentenen. Deze techniek overigens, was tot in de vorige eeuw nog steeds gebruikelijk. Wat verbonden kon worden met wilgentenen of houten pennen zal men zonder twijfel zo hebben gedaan. Gesmede nagels bestonden wel, maar werden zo min mogelijk toegepast omdat ze kostbaar waren.

Aan de hand van de nog in de grond aanwezige resten hout is alles door Bureau Baac ingemeten en op papier gezet. Zo kon de plattegrond van de boerderij door mij nauwkeurig op schaal 1 : 25 worden nagebouwd. Toch kwamen er bij het bouwen veel vragen naar boven, vooral betreffende de inrichting. Het Internet heb ik daarom veelvuldig geraadpleegd voor wat er wel en niet in die tijd voorradig kon zijn. Ik ben er daarbij van uitgegaan dat hier op het platteland het meer behelpen zal zijn geweest dan in de steden. Eén van de vragen was ook hoe men het gewonnen graan om de winter door te komen, bewaarde. Ratten en muizen zullen er toen ook wel zijn geweest. Door een en ander op te hangen in zakken aan de spanten maak je het dat ongedierte in ieder geval zo lastig mogelijk. Een andere vraag was hoe de slaappleatsen er toen uitzagen en waar bewaarde men het beddengoed in de warmere maanden?

Het gereedschap van de boer was hoofdzakelijk van hout, al was de spade aan de onderzijde wel voorzien van een metalen rand. De ploeg had vermoedelijk toen nog geen wielen, althans die zijn hier in de omgeving nooit terug gevonden. Ook karren met wielen waren er niet, daar had je ook niets aan omdat er nagenoeg geen wegen waren; alles ging per boot over het water. Er werd dus vervoerd met een soort slee, die door een koe of paard werd getrokken.

Buiten de plattegrond van de boerderij zijn geen opgravingen gedaan. Daarom is in dit geval niet bekend of nog meer bouwsels op het erf aanwezig waren. Ongetwijfeld zal er meer geweest zijn, want waar verbleven de kippen, geiten en schapen.

in de nachtelijke uren? Omdat er in het begin waarschijnlijk geen afscheiding was tussen het woon- en stalgedeelte zouden anders de kippen zo maar in bed kunnen kruipen. Hoe dan ook, er blijven nog veel onbeantwoorde vragen over. Toch was het een heerlijk en leerzaam project om te maken, vooral ook omdat mijn broer Gerrit het houtsnijwerk van de dieren en het metaalwerk voor zijn rekening nam. Daarom heel veel dank aan mijn broer, aan Toos Busch (AWN) en aan Teus Koorevaar (AWN en Stichting B&E A-V), waar ik altijd met mijn vragen terecht kon.

Meine Mollema

De Koning & Witzier
de makelaars voor vrijstaand wonen

WIJ ZIJN ALS MAKELAAR GESPECIALISEERD IN "VRIJSTAAND WONEN"

Regelmatig verkopen wij ook monumentale boerderijen. Wij vinden het belangrijk dat een koper "gevoel" heeft bij de aankoop van zo'n boerderij. Als koper en verkoper samen belangstelling hebben voor oude details, is een voorspoedige verkoop vaak het resultaat.

Wilt u uw boerderij verkopen?
 Neem dan vrijblijvend contact met ons op.

De Koning & Witzier
de makelaars voor vrijstaand wonen

Gedeinde 33, 3446 LB Woorder
 Telefoon 0348 - 502 324
 Westwal 34, 4143 AP Leerzaam
 Telefoon 0345 - 599 334

www.koningwitzier.nl

REDACTIE EN SAMENSTELLING:

Dick de Jong - Bureau Tekstwerk

m.m.v. Jenny Mollema-Gons

Buitendams 51 - 3371 BA Hardinxveld-Giessendam
 06-22845889 - ditekst@planet.nl

FOTO'S: Collectie Boerderij & Erf A-V

Bureau Tekstwerk

Internet

SECRETARIAAT BOERDERIJ & ERF A-V:

Sluis 57 • 2964 AT Groot-Ammers • 0184-661425/06-53759618

secretariaat@boerderijenerf.nl • bank NL14RABO0325074739

website: WWW.BOERDERIJENERF.NL • ANBI

